

Intervju med Maina och Sten Strand den 11 oktober 2010

Intervjuare: Margit Sundberg och Ing-Marie Bertilsson

Sten Strand föddes 1929 och växte upp som yngst av 10 syskon i Hästhagen, Bjurbäck på gränsen mellan Liared, Bottnaryd och Kölingared.

Stens föräldrar arrenderade torpet Hästhagen av Sager på Ryfors samt ytterligare ett torp i närheten. Stens mor tyckte att bostadshuset på torpet var alltför dåligt och försökte genom förvaltaren på Ryfors att få torpet renoverat. När hon inte fick något gehör för sin önskan, gick hon direkt till Sager med sina önskemål. Sager såg till att nytt boningshus byggdes på torpet, och huset stod färdigt 1937. Stens morfar hade varit rättare på stora gårdar och Stens mor var inte rädd för att ta tag i saker och ting.

Stens äldsta syster, 20 år äldre än Sten, flyttade till Stockholm och bildade familj. Ytterligare fyra av syskonen lockades av systemen att bosätta sig i Stockholmstrakten. Hon ville gärna att Sten skulle flytta till henne och gå i skola i Stockholm, men Stens mor satte stopp för dessa planer. En äldre bror bosatte sig i Falköping. Det var han som från början köpte Enåsen i Falekvarna för föräldrarnas räkning. Brodern köpte först en gård i Östra Gerum men detta köp slutfördes inte.

1947 kom Sten med föräldrar till Enåsen. Då var Sten 18 år. Brodern i Falköping flyttade till Vara, där han startade en fabrik och tillverkade charmeuseunderkläder.

Enåsen är på totalt 45 tunnland, varav 31 tunnland öppen åker. Man hade 8-9 mjölkkor och två hästar. Man tog med sig de djur man hade haft på torpet i Bjurbäck. Det var mycket tungt arbete på gården. Man hade inte så många maskiner. Fadern var vid flyttningen 72 år (född 1875) och modern var tio år yngre. Boningshuset på Enåsen är byggt 1905.

Mjölken lämnades till mejeriet i Slöta. Sten körde mjölken från Enåsen till Mellomkvarn, där mjölkbordet fanns. Där fick man vänta tills mjölkbilen kom för att få med vassle och skummjolk, som man fick i retur från mejeriet. Mjölkbordet var samlingspunkten i byn och många kom för att prata bort en stund.

Fadern dog 1961 och modern dog 1963. De sista åren bodde de i Falköping. Sten och Maina gifte sig 1957. De första åren delade man bostad med föräldrarna och hade var sin våning i huset.

Maina, som är född 1935, är uppvuxen någon mil utanför Nybro mellan Nybro och Kalmar. Man träffades genom en brevcirkel i tidningen Hemmet och Familjen. En kort tid var Maina och Sten brevvänner men sedan dog kontakten ut. När Maina några år senare blev sjukskriven, återupptogs brevväxlingen, vilken ledde till att man träffades och tyckte uppstod. Efter giftermål 1957 och flyttningen till Enåsen, utökades familjen så småningom med barnen Peter född 1958, Heléne född 1960 och Sören född 1971.

De flesta kvarnarna i Falekvarna hade upphört med malning redan när Sten kom till Falekvarna 1947. Kvarnen och mejeriet i Mellomkvarn lades ner 1939. Jordbruket i Mellomkvarn var utarrenderat och arrendatorn hade sin bostad i Herrekvarn. Sandqvist hade väveri i Mellomkvarns gamla mejeri. Där fanns tre anställda; Rune i Stuttebo, Inge Källqvist och Bertil Jonsson. Efter Sandqvist övertogs väveriet av Werner Kajfeldt, svåger till Sten. Kajfeldt hade väveriet några år. Bland annat vävdes sniljemattor. De liknade ryamattor och vävdes av ullgarn.

Stuttebo kvarn lades ner 1957-1958 i samband med att mjölnaren Josef gick en pension. I Madkvarn malde Sven Johansson till 1957. Sven höll också galt. Näteredts kvarn var i gång och användes för husbehov. Så småningom installerades en turbin i Näteredts kvarn. Pilakvarn var i gång till 1961 med Axel som mjölnare. 1963 köptes Pilakvarn av Stefan Stefansson, som rev kvarnhuset.

Mellomkvarn var först med att ha varmvatten inne. De var även tidiga med att ha telefon. Systrarna Margit, född 1918, och Birgit, född 1920, fick ofta gå ärenden till grannarna med uppgift om telefonsamtal. Systrarna tog studenten i Skara, vilket inte var så vanligt på den tiden.

Stens engagemang i hembygdsrörelsen startade i mitten på 1970-talet. Ingrid Karlsson i Bygårdens ringde och lockade med Sten i en hembygdskurs, som leddes av Josef Jacobsson i Hög. Kursen resulterade i bildandet av Slöta Natur- och Hembygdsförening 1976, med Stig Johansson (Stig på Stommen) som ordförande.

Föreningens verksamhet ledde bland annat till renoveringen av Stuttebo Kvarn och så småningom även till renovering av Mellomkvarn. Renoveringen av kvarnarna sköttes i samarbete med Riksantikvarieämbetet, AMS och kommunen. Något år senare inleddes rökning för vandringslederna, där man bl.a. hade hjälp av AMS-anställda. Renoveringen av Mellomkvarn gjordes av byggnadsarbetare från Dahls byggnadsfirma. Mellomkvarn skänktes till Hembygdsföreningen av systrarna Margit och Birgit i Mellomkvarn, som gärna ville att kvarnen skulle bevaras.

Efter renoveringen av kvarnarna skedde en storslagen invigningsfest i Stuttebo, där bl.a. Britt Mogård, Hatte Furuhagen med flera prominenta personer deltog.

Sten inledde sin bana som fritidsmjölnare på Mellomkvarn 1983. I Stuttebo var det mestadels Olle Johansson i Bondehemmet som malde. Henry Bränsvik från Slöta och Åke i Finkagården var ofta behjälpliga med malningen i Mellomkvarn. Tage Lindblad, som tillsammans med sin bror Bo, hade varit kvarnägare i Vartofta i många år, hjälpte till med många goda råd om kvarndriften. Sommartid malde man varje onsdagskväll i Mellomkvarn och varje söndagseftermiddag i Stuttebo.

Sten visade kartor från laga skiftet i Falekvarna 1834 med de olika ägo gränserna.

Sten kan berätta mycket om Falekvarna i gamla tider. År 1875 bodde det 290 personer i Falekvarna, betydligt fler än nutidens bofasta. På 1800-talet fanns både marknadsplats och exercisplats på Rännefalan. Sten har hört att t.ex. Härjaborna fick betala tull när de passerade Falekvarna på väg till Falköping.

Vi diskuterade också gamla vägsträckningar. Elsa Stenberg i Mellomgården har berättat att när hon var barn gick vägen från Falekvarna till Åsle förbi Enåsen. Gamla vägen till Falköping gick från Falekvarna via tingshuset och gästgiveriet i Leaby till Falköping. Det fanns också en väg från Falköping Ranten via Viken mot Karleby, vidare över Åslesänkan via Årebro. Tingshuset i Leaby revs 1912.

Mellan Enåsen och Kulan låg Enåsens tå. 1948 fanns fortfarande en stuga kvar, men denna revs senare. Ett okänt antal stugor har legat på tån.

Det fanns två gårdar på Enåsen. Längre tillbaka sambrukades de båda Enåsengårdarna men så småningom upphörde sambruket på grund av osämja mellan dåvarande ägare. 1955 köpte en bror till Sten den andra Enåsengården, men han fick inte förvärvstillstånd av Lantbruksnämnden, utan gården såldes till annan köpare. I början av 80-talet köptes den ena gården av Ted Rosvall, varvid boningshuset avstyckades och marken lades till den andra gården, som ägdes av Sten och Maina. Huset som Ted Rosvall äger är mycket gammalt, byggt redan 1795.

Kvarnarna i Falekvarna byggdes enligt Sten av munkar. På den tiden kunde inte svenskarna bygga överfallskvarnar, utan den tekniken hade munkarna med sig.

Falekvarna gamla kyrka låg på Munkebo ägor. Den har varit en rundkyrka, en av fyra rundkyrkor på Falbygden; Agnestad, Leaby, Falekvarna och Skörstorp. Kyrkan ska ha haft en diameter av 24 alnar och kan möjligen, liksom Agnestads kyrka, enligt traditionen ha uppförts av Erik den Helige. Kyrkan revs på 1500-talet under reformationen och stenarna användes till att dämna upp en sjö på Orreholmen. Man kan se vackra stenformationer från kyrkan i Orreholmens trädgård. Portstolparna till kyrkan sägs finnas i Bondehemmet. Enligt Sten ville dåvarande länsantikvarien Sven-Axel Hallbäck undersöka kullen på Munkebo, men han fick inte tillstånd av markägaren.

När den nya Jönköpingsvägen byggdes 1961 hittades en grav med ben. Detta tystades ner för att vägbygget inte skulle försenas.

När avloppsledningen grävdes på Enåsen hittades lagda stenplattor och ett stenvalv någon meter under jord. Valvet innehöll benbitar, lerskärvor, en stor nyckel, uniformsknappar m.m. Chefen på Museet i Falköping var ute och dokumenterade fyndet, men för övrigt vidtog ingen åtgärd.

Sten berättade också om Sarons Kapell som hade en ganska livlig verksamhet på 1940- och 1950-talet. Verksamheten startades av Saronförsamlingen i Falköping. Huset hade tidigare varit skomakarbostad. Sandqvist, som hade väveriet i Mellomkvarn, ömmade mycket för kapellet och försökte ordna lite extra för traktens ungdomar. Detta fick kanske inte alltid den uppskattning som han hade hoppats. Verksamheten i Sarons kapell lades ned i slutet av 1950-talet.

Det fanns en backstuga på vänster sida utmed bäcken mellan Mellomkvarn och Herrekvarn. Den låg delvis nedgrävd i backen. Sven Sandgren, som bodde i Kulan, berättade att han i sin barndom var med och kastade in stenar genom skorstenen på backstugan.

Den sista vargen sköts på Enåsen 1860. Det fanns en varggrop på Krokens marker intill Svartekullavägen.

Enåsen har även utmarker nere i Loffaroten.